

Augļkopības nozares apskats par 2024. gadu

Ģeopolitiski salīdzinoši stabils gads, ne tikai pasaulē, bet arī Eiropā un arī Latvijā. Otrs jaunā KLP plānošanas perioda gads. Iezīmējās ar zināmu stabilitāti. Ir objektīvi faktori, kas ietekmē nozari.

Nodokļu politika, saglabājot 12% pievienotās vērtības nodokli, apgrūtina nozares konkurētspēju. Daudzās citās ES valstīs ir cita pieeja, pārtikai piemērojot mazāku PVN. Ražošanai nepieciešamo AAL pieejamība arī ir atšķirīga, kas samazina ražošanas elastību dažādās kaitīgo organismu izplatības situācijās. Pats par sevi mazais Latvijas tirgus nevar nodrošināt labas iespējas vietējiem ražotājiem, jo joprojām vairumtirdzniecībā pastāv negodprātīgas prakses, tajā skaitā skolu ēdināšanas nodrošināšanā. Kā pozitīvs faktors ir jāmin “Skolas auglis”, programmai nodrošinot papildus finansējumu.

Turpina palielināties bioloģisko upeņu platības, kur nopietnus izaicinājumus rada pavasara perioda salnas. Nozares dialogs ar atbildīgajām iestādēm ir saistīts ar sarežģītiem izaicinājumiem – kā “Zaļais kurss” un klimata neitralitātes politika, kur ne vienmēr tiek atrasti uz inovatīvām metodēm balstīti risinājumi ražošanas nodrošināšanai. Daudz darāmā vēl ir vietējo pārtikas ķēžu nodrošināšanā, kas ir cieši saistīts ar pietiekošu vietējo augļu un ogu saražošanu, kas ir valsts drošības jautājums.

Latvijā 2024. gads, bija siltākais novērojumu vēsturē, ar vidējo gaisa temperatūru +8,7 °C, kas ir 1,9 °C virs klimatiskās normas (1991.–2020. gads). Pēdējie 12 gadi ir bijuši siltāki par klimatisko normu. Visi gada mēneši, izņemot janvāri, bija siltāki par normu. Nokrišņi bija 653,5 mm, kas tikai par 5% atpalika no vidējiem rādītājiem. Atsevišķi mēneši izcēlās ar lielāku nokrišņu daudzumu – februāris par 40% un aprīlis par 97% (piektais mitrākais novērojumu vēsturē) un jūlijs par 74% mitrāks, kas kļuva par trešo mitrāko vasaras vidus mēnesi vēsturē. Tas notika, pateicoties divu

dienu vētrai ar intensīviem nokrišņiem. Vienā mēnesī no gada vai 32 dienas bija vējš ar vētras spēku, no kurām deviņas bija ar stipras vētras un trīs ar ļoti stipras vētras spēku. Diemžēl netiek sniegti dati par vidējo saules spīdēšanas ilgumu.

Siltā ziema augļu un ogu dārzos īpašus bojājumus neradīja. Lai arī pirmais aukstums uznāca jau decembra sākumā, salīdzinoši sausais rudens nodrošināja, ka augļu koku dzinumi pārmēru nebija izauguši un paspēja nobriest. Līdzīgi bija ar krūmogulājiem. Līdz aprīļa beigām lielākajai daļai dārzkopības kultūraugu saglabājās apmierinoši līdz labi augšanas apstākļi. Maijs tradicionāli izcēlās ar mēneša sākuma salnām un lielāko mēneša daļu bez nokrišņiem, vien pērkona negaisiem lokāli veldzējot laukus un dārzus. Tā kā augsne vidēji bija mitrāka, tad arī salnu postījumi nebija tik grandiozi. Ražu bojāja jūlija beigās uznākušais aktīvais ciklons, taču tā kā tas neskāra visu Latvijas teritoriju, postījumi vairāk bija saistīti ar laužtiem zariem, norautiem augļiem. Arvien aktuālāks kļūst aspekts par augļudārzu aizsardzību pret nelabvēlīgiem klimatiskajiem apstākļiem. Aizsargstādījumiem atklātās vietās ir jāklūst par standarta metodi augļu dārzu ierīkošanā. Ilgtermiņā tas ļautu ietaupīt līdzekļus salīdzinājumā ar pretsalnu līdzekļu un ūdens smidzinājumiem.

Ābeles un bumbieri praktiski necieta no salnām, jo ziedēja vēlāk. Mazāk aprūpētos dārzos vasaras otrajā pusē bija novērojama puuvu izplatība. Ābolu raža bija salīdzinoši laba visa Latvijā, izņemot Austrumlatviju. Kvalitatīviem āboliem cena bija laba, tikai nopietna konkurence atkal bija no Polijas, no kurienes lēti ievad zemākas kvalitātes ābolus. Joprojām aktuāls ir ābolu izcelsmes jautājums. Negodprātīgu tirgotāju netrūkst.

Plūmes un ķirši tradicionāli cieš vairāk no salnām kā pārējās augļu kultūras, tikai labākajās dārza vietās bojājumi bija nenožīmīgi. Mazāk cieta hibrīdplūmes, jo līdz salnām bija jau noziedējušas. Sevišķi cieta saldie ķirši, dažviet pilnībā paliekot bez ražas.

Aizsargātās dārza vietās bija labas ražas. Saldo ķiršu ražas iegūšanai arvien vairāk jādomā par stādījumu aizsargsegumiem. Labām un kvalitatīvām plūmēm un saldiem ķiršiem svaigā patēriņa pieprasījums joprojām ir lielāks nekā piedāvājums. Lai arī nedaudz riskanta, tomēr joprojām tā ir laba biznesa niša.

Smiltsērķšķu ražu mazāk bojāja salnas un raibspārnu muša. Raža un ogu kvalitāte bija laba saimniecībās, kurās tika izpildīti tehnoloģiskie nosacījumi audzēšanai. Attīstot mazumtirdzniecību, pamazām tiek aktivizēts vietējais saldēto ogu tirgus, attīstās arī pārstrāde. Situācija ir stabilizējusies.

Bioloģisko upeņu audzēšanā neiztika bez izaicinājumiem. Ne visiem audzētājiem izdevās tikt pie labas ražas. Daļu lauku atkal skāra spēcīgas salnas. Parādās atšķirības starp audzēšanas vietām. Iespējams, par papildu riska faktoru var kļūt agrās šķirnes. Nozares trumpis ir spēcīga kooperatīva esamība, kas palīdz nozarei organizēties un sekmīgi startēt ārvalstu tirgos. Saldēšana nodrošina pakāpenisku ogu realizāciju visa gada garumā. Būs nepieciešama tehnoloģisko risinājumu pārskatīšana, meklējot iespējas upenāju stiprināšanai.

Krūmmelleņu audzētāji kopumā Latvijā varēja būt apmierināti, ražas lielākajai daļai audzētāju bija labas, cenas salīdzinoši stabilas. Tikai atsevišķos dārzos Austrumlatvijā salnas bija nodarījušas postu. Problēmas ir ar darbaspēku novākšanas laikā, dažādi tas tiek risināts. Ir audzētāji, kas ir sekmīgi iemācījušies izmantot pašlasītāju palīdzību. Problēmas sagādā nepietiekamais augu aizsardzības līdzekļu skaits, kas liedz izmantot efektīvās aizsardzība metodes. Nozares attīstība ir stabilizējusies.

Līdzīga situācija bija lielogu dzērveņu audzētājiem, kur lielākajai daļai audzētāju salnas gāja secen un tika sagaidīta laba ogu raža. Pārējie izaicinājumi, ļoti līdzīgi kā krūmmelleņu audzētājiem, ir iespēja lasīt ogas ilgākā laika periodā.

Zemeņu audzētājiem par vienu no izaicinājumiem sāk kļūt siltie laika apstākļi jūnijā, kas paātrina ogu nogatavošanos, tādējādi atkal saīsinot audzēšanas sezonu. Pie tik straujas nogatavošanās neizbēgami rodas lielāki zaudējumi, karstumā pasliktinās arī ogu kvalitāte. Nedaudz vienkāršāk ir segtās platībās, kuras var noēnot, mazinot karstuma ietekmi. Iespējams, audzējot vēlās šķirnes, daļēji var šo problēmu risināt.

Aveņu audzētājus ietekmēja ne tikai salnas, bet arī mitruma nodrošinājums vasarā. Daļēji arī kaitēkļi. Savukārt rudens avenēm lietavu dēļ daļēji bija problēmas ar ražas nogatavošanos un pelēkās puves izplatību.

Salīdzinoši stabils gads lielākajai daļai augļu kooperatīvu. LPKS “Augļu nams” turpināja darboties, izmantojot integrētās audzēšanas metodes. Ražošana pārsvarā ir saistīta ar āboliem, bet mazākos apjomos ir arī pārējās augļkopības kultūras. Zaļā karotīte turpina būt par šī uzņēmuma pamatu. Papildus piešķirtais finansējums “Skolas auglim” ir ļāvis stabilāk justies arī kooperatīva biedriem, kuru sastāvs ir nemainīgs jau 12 gadus, kas liecina par rūpīgi pārdomātu un konstruktīvu darbību. Sadarbojas ar dažādiem lielveikalu tīkliem. Turpināja realizēt LAD projektu “Tālizpetes tehnoloģiju pielietojums augļu dārzu novērtēšanai”. LPKS “Zelta ābele” deviņas saimniecības saimnieko jau sešpadsmit sezonas. Apsaimnieko 298 ha. Izceļas ar inovatīviem risinājumiem produkcijas realizācijā. Sekmīgi turpina vitrīnu tirdzniecību. Darbojas kā produkcijas vairumtirdzniecībā, tā mazumtirdzniecībā, tajā skaitā lielveikalu tīklos. Ir attīstīta arī produkcijas pārstrāde. Ar ES, ZM un LAD atbalstu turpināja attīstīt savu darbības programmu. LPKS “Baltijas ogu kompānija” apvieno sešus dzērveņu un krūmmelleņu audzētājus. Turpina sekmīgi strādāt Latvijas lielveikalu ķēdēs, nodrošina garāku sezonu krūmmelleņu realizācijā. Konkurence joprojām ir nopietna, jo atšķirīgā nodokļu politika, vieglāk pieejami cilvēku resursi citur Eiropā, neļauj pragmatiski turpināt nozares attīstību. Darbojas

vairum un mazumtirdzniecībā, regulāri strādā pie inovatīviem pārstrādes produktiem. Kooperatīvā sabiedrība “Bio Berries Latvia” ir jaunākā, strādā vien piekto gadu. Sastāv kā biedrs tādās organizācijās kā “Latvijas Lauksaimniecības kooperatīvu asociācija” un “Latvijas Bioloģiskās lauksaimniecības asociācija”. Atbilstīga organizācija, katru gadu atjauno bioloģiskā ražotāja sertifikātu. Orientējas uz ES tirgiem, tirgo svaigas, attīrītas un saldētas upenes. Ņemot vērā, ka bioloģiskā upeņu ražošana ir “uz viļņa”, var droši plānot nākotni, bet izaicinājumu vienalga netrūkst. Apvieno 42 bioloģisko upeņu audzētājus Latvijā. Jau sešus gadus ar 175 ha smiltsērķšķu, krūmcidoniju un dzērveņu platībām darbojas LPKS “Baltijas ogu dārzi”, kur deviņas saimniecības aktīvi strādā, lai risinātu gan audzēšanas, gan uzglabāšanas, pirmapstrādes un realizācijas jautājumus. Pamata produkts ir smiltsērķšķu ogas, kas tiek optiski attīrītas, šķirotas, tiek piedāvātas, gan vairum un mazumtirdzniecībā. Gatavoti tiek dažādas sarežģītības smiltsērķšķu pārstrādes produkti. Līdzīgi tas notiek arī ar krūmcidonijām un lielogu dzērvenēm. Liela daļa svaigo augļu un ogu pārstrādes produkti ir bioloģiski sertificēti. LPKS “Rūjienas oga” sekmīgi darbojas smiltsērķšķu, krūmcidoniju, upeņu, ķirbju audzēšanā un pārstrādē. Rūpējas par kopīgu realizāciju kā vairum tā mazumtirdzniecībā.

Turpināsies nozares kooperatīvu tālākā nostiprināšanās. Lielā mērā tālāka nozares attīstība būs saistīta ar to, cik strauji būs kooperācijas tālākie attīstības tempi. Nozarē ir nepieciešami specifiski modernizācijas pasākumi, kas ir saistīti ar dažādu inovatīvu risinājumu meklēšanu, veidošanu un attīstīšanu. Ņemot vērā problēmas, kas ir saistītas ar darbaspēka problēmām, šobrīd nozare skatās divos virzienos. Lētā darbaspēka piesaiste no trešajām valstīm kopumā tiek novērtēta, saskatot zināmus riskus. Otrs ir augsti tehnoloģiskie risinājumi. Viens no iespējamajiem risinājumiem ir dronu izmantošanas potenciāls. Otrs – tālāko risinājumu meklēšana, ar klimatisko apstākļu riskiem saistīto zaudējumu mazināšana, strādājot dialogā ar atbildīgām iestādēm

un apdrošināšanas biznesā esošajiem uzņēmumiem. Vienlaikus ir skaidrs, ka audzētājiem ir jāstrādā pie augsnes auglības celšanas, mikrobioloģiskās daudzveidības stiprināšanas, lai nodrošinātu labāku kultūraugu dabisko imunitāti un izturību pret nelabvēlīgajiem laika apstākļiem. Paredzama plašāka dažādu augu veselību stiprinošu preparātu ienākšana audzēšanas tehnoloģijās. Risinājumu meklēšanai arvien aktīvāk notiks mākslīgā intelekta izmantošana. Paredzama ir tālāka tradicionālās pārtika ražošanas potenciālā ierobežošana, ņemot vērā Zaļā kursa prasības. Paredzams, ka viens no virzieniem būs polikultūru stādījumu ieviešana, cits jautājums, cik tas būs saistīts ar atbilstošiem ES atbalsta instrumentiem. Skaidrs, ka praktiskā daudzveidība būs vien no potenciālajiem risinājumiem ne tikai klimatisko risku, bet kaitīgo organismu spiediena mazināšanai. Selekcijā svarīga kļūs vietējiem apstākļiem piemērotu šķirņu veidošana, nostiprinot vietējo genofonu. Turpināsies pārtikas ķēžu saīsināšana, stiprinot vietējo kopienu kapacitāti un neatkarību. Pārtikas nodrošinājums kļūs par prioritāri risināmu jautājumu.

Māris NARVILS,

LLKC Vides nodaļas vecākais speciālists dārzkopībā